

РОЗВИТОК МЕТОДІВ АНАЛІЗУ ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ СТРАХОВИКА ЯК СКЛАДОВОЇ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ

Анотація. У статті розглянуто основні умови забезпечення платоспроможності страхової компанії згідно із законодавством України. Розроблено графічну модель зв'язків проміжних показників із результативним складним показником платоспроможності страхової компанії та обґрунтовано визначення фінансової безпеки страховика.

Ключові слова: страхова компанія, платоспроможність, фінансова безпека страховика.

Summary. In the article the basic conditions for ensuring the solvency of the insurance company under the laws of Ukraine. Developed a graphic model of relations with milestones resulting complex measure insurance company solvency and reasonable definition of the financial security of the insurer.

Key words: insurance company solvency, the financial security of the insurer.

Постановка проблеми. На сьогодні страховий ринок є рентабельним ринком фінансових послуг, і було б недоречно говорити про кризу ефективності управління страхових компаній. Однак економічна нестабільність виробничої сфери, низький рівень доходів населення, що супроводжується зменшенням обсягів страхових премій у страховика, недосконалість законодавча база не створюють безпечних умов для сталого економічного розвитку страхових компаній. Виникає необхідність у зміцненні фінансової безпеки страховиків та забезпеченні стабільності їх функціонування. У зв'язку зі складністю і різноманітністю зовнішніх та внутрішніх фінансових відносин виникає потреба у високоефективному управлінні фінансами страхових компаній, що є необхідною умовою формування їхньої фінансової безпеки. Таке управління, перш за все, забезпечується завдяки аналізу показників фінансової стійкості страховика як елемента фінансової безпеки страхової компанії. Саме фінансова стійкість є однією із найважливіших характеристик фінансової безпеки страховиків з позиції довгострокової перспективи. Фінансова стійкість може бути недостатньою (може призвести до неплатоспроможності страховика, відсутності гарантій забезпечення надійного страхового захисту страхувальників) або надлишковою (наявність тимчасово вільних коштів власного капіталу і страхових резервів та невикористання інвестиційних можливостей). Відповідно, удосконалення методичних підходів до забезпечення фінансової стійкості страховиків, науково обґрунтований підхід до її оцінки та аналізу в сучасних умовах розглядається як найважливіша складова фінансової безпеки страхової компанії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам забезпечення фінансової стійкості страховиків займалися, зокрема, В. Базилевич, Я. Шумелда, С. Осадець, О. Гоманкова, Л. Орланюк-Маліцька, В. Фурман та інші.

Разом з тим подальшого дослідження заслуговують питання об'єднання окремих оцінювальних показників фінансового стану страхової компанії,

адже значна їх кількість у фінансовому аналізі не сприяє визначенню системи основних показників, які впливають на результативний показник.

Метою статті є розробка графічної моделі зв'язків проміжних показників фінансового стану страхової компанії з її платоспроможністю як регулятивного індикатора оцінки наслідків фінансової діяльності страховика.

Виклад основного матеріалу. Страхові компанії є специфічними суб'єктами, які концентрують на собі майнові інтереси страхувальників (фізичних і юридичних осіб). У зв'язку з цим найважливішою метою діяльності страхової компанії є досягнення та підтримка її стійкого фінансового стану, який характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання капіталу страховика.

Аналіз фінансового стану страхових компаній здійснюється на основі аналізу їхніх фінансових звітів. Фінансова звітність згідно із Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» — це бухгалтерська звітність, що містить інформацію про активи і пасиви балансу, результати діяльності, власний капітал та рух грошових коштів суб'єкта господарювання (у тому числі страхової компанії) за звітний період [1].

Метою складання фінансової звітності страховика є надання користувачам для прийняття управлінських рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан страхової компанії. Фінансова звітність страховиків складається з двох груп звітів.

Перша група звітів встановлена для всіх суб'єктів господарювання та містить:

- 1) Баланс;
- 2) Звіт про фінансові результати;
- 3) Звіт про рух грошових коштів;
- 4) Звіт про власний капітал;
- 5) Примітки до звітів.

Друга група звітів спеціалізована, яка відображає специфіку страхової діяльності. До цієї групи входять [2]:

- 1) Звіт про доходи і витрати страховика;
- 2) Звіт про страхові платежі та виплати за структурними підрозділами страховика;
- 3) Пояснювальна записка до звітних даних страховика;
- 4) Декларація з податку на доходи (прибуток) страховика.

На основі інформації, що містять наведені вище звіти, можна розрахувати значну кількість абсолютних та відносних показників фінансового стану страхової компанії.

Найважливішою характеристикою фінансового стану страховика є її фінансова надійність для страхувальників. Саме з цієї причини страхові компанії в Україні є об'єктом постійного нагляду та контролю з боку держави через регулятивну діяльність спеціального уповноваженого органу в особі Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг (далі — Держфінпослуг) [3].

Перш за все в інтересах страхувальників Держфінпослуг надала «Рекомендації щодо аналізу діяльності страховиків», які розроблені з метою здійснення аналізу діяльності страховиків та своєчасного виявлення ризиків у діяльності страхових компаній. Наведені в рекомендаціях тести раннього попередження використовуються для визначення рівня фінансової надійності страховиків та для аналізу капіталу, активів, перестрашування, страхових резервів, прибутковості, після чого надається відповідна оцінка. Фактична оцінка кожного показника визначається шляхом порівняння розрахункового значення показника з відповідною шкалою значень. Загальна оцінка визначається як сума фактичних оцінок за окремими показниками, помножених на відповідні коефіцієнти [4].

Комплексний підхід до визначення фінансової надійності страхових компаній запропонували фахівці Українського товариства актуаріїв [5, с. 484–485]. За цим підходом показник надійності є інтегрованим та визначається за формулою:

$$K_n = \sqrt[3]{K_a \cdot K_n \cdot K_p},$$

де K_a — коефіцієнт ліквідності активів;
 K_n — коефіцієнт платоспроможності;
 K_p — коефіцієнт рентабельності страхової компанії.

Чим вище значення показника надійності, порівняно із середнім за однорідною групою страхових компаній, тим краще їх фінансова стійкість. Згідно із Законом України «Про страхування» фінансова стійкість страхової компанії визначається за таких умов забезпечення їх платоспроможності:

- наявність сплаченого статутного та гарантійного капіталу страховика;
- створення страхових резервів, достатніх для майбутніх страхових виплат і страхових відшкодувань;

— перевищення фактичного запасу платоспроможності страховика над розрахунковим нормативним запасом платоспроможності.

Для перспективного забезпечення фінансової стійкості страхової діяльності, а отже, і фінансової надійності страхової компанії в цілому важливо мати достатній обсяг власного капіталу, страхових резервів, ефективно управляти активами, визначити пропорції розподілу ризику між страховиком і перестраховиком.

Існує значна кількість напрямів фінансового аналізу фінансових звітів та звітних даних страхових компаній (див., наприклад, [5; 6; 7; 8]), основними серед яких є обчислення платоспроможності, визначення відносних показників, частки окремих статей фінансових звітів тощо. Але тільки комплексний аналіз певної групи показників дає підстави для обґрунтування висновків щодо фінансового стану страхової компанії. Обчислення зайвих коефіцієнтів ускладнює аналіз. Крім того, значна кількість розрахованих показників може призвести до суперечливих висновків, адже більшість з них взаємопов'язані та визначають один одного.

Узагальнивши існуючі точки зору до класифікації показників фінансового стану страхової компанії, автор пропонує дотримуватися ситуаційного підходу до їх вибору (залежно від конкретної ситуації). Відібрані показники не повинні надавати висновків, що дублюють, повинні підсумовувати головні показники операційної, інвестиційної та фінансової діяльності страхової компанії, а головне, відібрані показники мають бути підґрунтям пропозицій щодо фінансової безпеки страховика.

Найважливішою характеристикою фінансової надійності страхової компанії є платоспроможність, яка означає здатність страховика за будь-яких обставин своєчасно виконувати грошові зобов'язання згідно із законом. Особливо це стосується зобов'язань за укладеними договорами страхування.

Виходячи зі статей балансу, платоспроможність означає, що вартість активів страхової компанії повинна перевищувати вартість її зобов'язань або дорівнювати їй. Якщо активи страховика недоступні в певний час для здійснення виплат на вимогу страхувальників — страховик вважається неплатоспроможним.

В інтересах страхувальників держава забезпечує державний нагляд за дотриманням страховиками умов забезпечення своєї платоспроможності. Законом України «Про страхування» визначено головні умови забезпечення платоспроможності страховиків (табл. 1).

Отже, платоспроможність компанії полягає у здатності своєчасно задовольнити платіжні вимоги контрагентів, повертати кредити, здійснювати виплату страхових сум та відшкодувань, сплачувати податки та платежі до бюджету та позабюджетних фондів, виплачувати заробітну плату тощо.

Основні умови забезпечення платоспроможності страховика згідно із законодавством України [3]

Показники	Характеристика основних умов платоспроможності згідно із законодавством
1	2
1. Наявність сплаченого статутного капіталу	<ul style="list-style-type: none"> — невідмінна умова початку статутної діяльності страховика і надання йому ліцензії; — розмір статутного фонду фіксується в статуті; — мінімальний розмір статутного капіталу страховика, який займається іншими видами страхування, ніж страхування життя, має становити суму, еквівалентну 1,5 млн. євро, зі страхування життя — 1,5 млн. євро за валютним обмінним курсом валюти України; — статутний капітал має бути сплачений виключно в грошовій формі; — загальний розмір внесків страховика до статутного капіталу інших страховиків не може перевищувати 30 % його власного статутного капіталу, у тому числі розмір внеску до статутного капіталу окремого страховика не може перевищувати 10 %.
2. Наявність гарантійного фонду страховика	<ul style="list-style-type: none"> — додатковий капітал; — резервний капітал; — нерозподілений прибуток.
3. Створення страхових резервів, достатніх для майбутніх виплат страхових сум і страхових відшкодувань	<ul style="list-style-type: none"> — страхові резерви утворюються страховиками з метою забезпечення майбутніх виплат страхових сум і страхового відшкодування залежно від видів страхування (перестраховання); — ці кошти не є власністю страховика; — обсяг цих коштів відповідає обсягу страхових зобов'язань страхової компанії; — для виконання своїх зобов'язань перед страхувальниками страховик повинен тримати кошти страхових резервів у диверсифікованих, прибуткових і надійних активах, які мають високий рівень ліквідності; — режим обов'язковості формування страхових резервів; — джерелом формування страхових резервів є залучені фінансові ресурси (страхові премії); — оцінка обсягів і динаміки зростання страхових резервів носить двоїстий характер: зростання, по-перше, свідчить про підвищення фінансових можливостей страхової компанії; по-друге, зростання свідчить про відповідне зростання грошових зобов'язань страховика перед страхувальниками за укладеними договорами.
4. Перевищення фактичного запасу платоспроможності страховика над розрахунковим нормативним запасом платоспроможності	<ul style="list-style-type: none"> — страховики відповідно до обсягів страхової діяльності зобов'язані підтримувати належний рівень фактичного запасу платоспроможності (нетто-активів); якщо фактичний показник перевищує нормативний, то мова йде про дотримання страховиком визначених законодавством вимог; — економічне розуміння порівняння показників платоспроможності полягає в тому, щоб визначити, наскільки обороти за страховими операціями страховика відповідають його фінансовим можливостям; — обороти страхової компанії за звітний період можна розглядати як з погляду на зібрані страхові премії, так і на здійснені страхові виплати.

Запас платоспроможності (нетто-активи) страхової компанії визначається вирахуванням із вартості майна (загальної суми активів) страховика суми нематеріальних активів і загальної суми зобов'язань, у тому числі страхових. Страхові зобов'язання мають дорівнювати за обсягом наявним технічним резервам.

На будь-яку дату звітного періоду фактичний запас платоспроможності (нетто-активи) страховика повинен перевищувати розрахунковий нормативний запас платоспроможності.

Нормативний запас платоспроможності страхової компанії, яка здійснює страхування інше, ніж страхування життя, на звітну дату дорівнює більшій із визначених величин, а саме:

— перша — підраховується шляхом множення суми страхових платежів (премій) за попередні 12 місяців на 0,18 (останній місяць складатиметься із кількості днів на дату розрахунку). При цьому сума страхових платежів (премій) зменшується на 50 відсотків страхових платежів (премій), що належать перестраховикам;

— друга — підраховується шляхом множення суми страхових виплат (відшкодування) за попередні 12 місяців на 0,26 (останній місяць складатиметься із кількості днів на дату розрахунку). При цьому сума страхових виплат (відшкодування) зменшується на 50 відсотків виплат, що компенсуються перестраховиками згідно з укладеними договорами перестраховання.

Детальний порядок визначення та економічний зміст фактичного та нормативного запасу платоспроможності наведено в літературних джерелах, які висвітлюють фінанси страхових компаній (див., наприклад, [3, с. 485–489; 4, с. 347–352; 8, с. 253–259]).

Для проведення поглибленого аналізу фінансової надійності автором відібрані фінансові відносні показники, які дозволяють надати характеристику: запасу платоспроможності страхової компанії залежно від обсягів страхових резервів та здійснення страхових виплат; активів; поточних зобов'язань (табл. 2).

Відносні показники платоспроможності страхової компанії

Показники	Порядок розрахунку	Характеристика показників
1. Коефіцієнт фінансової спроможності	(Сума страхових резервів + Нетто-активи) / Сума страхових виплат	Визначає платоспроможність страхової компанії щодо виконання своїх зобов'язань за страховими виплатами
2. Коефіцієнт ліквідності страхових резервів	Страхові резерви / Ліквідні активи	Характеризує достатність страхових резервів компанії, які можуть бути використані для погашення поточних зобов'язань. Цей коефіцієнт показує, скільки грошових одиниць страхових резервів припадає на кожен грошову одиницю зобов'язань за договорами страхування
3. Коефіцієнт страхового покриття	Сума страхових резервів x Коефіцієнт ліквідності страхових резервів / Сума страхових виплат	Характеризує достатність страхових резервів страхової компанії для здійснення страхових виплат. Цей коефіцієнт може знижуватися, якщо страхова компанія здійснює неефективні інвестиції за рахунок страхових резервів

Метою подальших досліджень є розробка графічної моделі зв'язків проміжних показників з результативним показником платоспроможності. Постановку завдання в загальному виді можна навести як економічну інформацію, яка циркулює в кругообігу грошових коштів страхової компанії через страхові резерви. Зв'язки показників у визначеному напрямку досліджень наведено на рис. 1.

Рис. 1. Укрупнена модель зв'язку показників платоспроможності страхової компанії

Описана в моделі ситуація може бути загальною постановкою завдання щодо виявлення зв'язків показників платоспроможності на зазначеному етапі досліджень фінансової надійності страховика. Виходячи із укрупненої моделі за показниками перейдемо до розробки більш детальної графічної моделі платоспроможності страхової компанії (рис. 2).

Абсолютні показники графічної моделі є специфічними показниками, на змісті яких слід зупинитися окремо (з боку законодавчої бази України).

Відповідно до Закону України «Про страхування» предметом безпосередньої діяльності страховиків може бути лише страхування, пере-страхування і фінансова діяльність, пов'язана із формуванням, розміщенням страхових резервів і управлінням ними [3].

Страхові резерви — це та частка ресурсів, яка за звичайних умов діяльності страхової компанії є достатньою для сплати страхового відшкодування, тобто вони є необхідним та об'єктивним

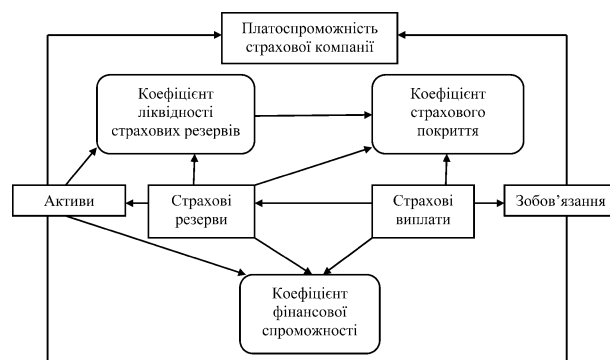

Рис. 2. Графічна модель зв'язків проміжних показників із результативним складним показником платоспроможності страхової компанії

елементом кругообігу страховика. Поняття страхових резервів наведено в Законі України «Про страхування», де зазначено: «Страхові резерви утворюються страховиками з метою забезпечення майбутніх виплат страхових сум і страхового відшкодування залежно від видів страхування (пере-страхування)». Ураховуючи чинне законодавство, підкреслимо, що формування страхових резервів є обов'язковим для страхових компаній. Що стосується подальшого зростання (чи зменшення) обсягів страхових резервів, то мова повинна йти про їх двоїтий характер. У цьому контексті потрібно розуміти, що страхові резерви не є власністю страховика — це залучені фінансові ресурси за рахунок коштів страхувальників. Тому їх зростання, з одного боку, може свідчити про зростання фінансової безпеки страхової компанії, а з іншого — про збільшення зобов'язань страховика за укладеними договорами страхування.

Основна діяльність страхової компанії передбачає не тільки залучення фінансових ресурсів, але й здійснення страхових виплат. Згідно зі страховим законодавством України «страхові виплати — це грошова сума, яка виплачується страховиком відповідно до умов договору страхування» [3].

Чинне законодавство передбачає, що за договорами особистого страхування здійснюються стра-

хові виплати, незалежно від суми, яку має отримати страхувальник за державним соціальним страхуванням та соціальним забезпеченням. За договорами майнового страхування здійснюється страхове відшкодування в рамках страхової суми, яка встановлюється в межах вартості майна згідно із діючими цінами і тарифами на момент укладання договору.

Розглянемо особливості активів страхової компанії. Перш за все, активи страхової компанії, як і активи будь-якого суб'єкта господарювання, являють собою «ресурси, контрольовані підприємством в результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до надходження економічних вигод у майбутньому» [9]. Найбільш значущим (за обсягом) джерелом формування активів страховика є фінансові активи. Вони мають такий склад: грошові кошти у національній валюті, грошові кошти в іноземній валюті, дебіторська заборгованість, короткострокові фінансові вкладення, довгострокові фінансові вкладення.

Підсумовуючи викладене, доходимо таких висновків. Важливою складовою фінансової безпеки страхової компанії є платоспроможність, яка означає здатність страховика за будь-яких обставин своєчасно виконувати грошові зобов'язання згідно із законодавством та укладеними договорами страхування.

Проведені дослідження дозволяють дати визначення фінансової безпеки страхової компанії — це здатність страховика виконувати прийняті на себе страхові та інші зобов'язання за умови забезпечення належного рівня фінансової стійкості страхових операцій.

Подальшого дослідження заслуговують питання відбору показників оцінки страхової діяльності та страхового процесу, оцінки вартості страхового бізнесу як складових фінансової безпеки страхової компанії.

Література

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.

2. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України «Порядок складання звітних даних страховиків» від 15.09.2005 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua/217.html>.

3. Закон України «Про внесення змін в Закон України «Про страхування»-2001» від 07.11.2001 р. [Електронний ресурс]. — 7 листопада. — Режим доступу : <http://on2.docdat.com/docs/64/index-19261-2.html>. — 2001.

4. Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України «Рекомендації щодо аналізу діяльності страховиків» від 17.03.2003 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.dfp.gov.ua/217.html>.

5. Страхування : підручник / за ред. В. Д. Базилевича. — К. : Знання, 2008. — 1019 с.

6. Шумелда Я. П. Страхування : навчальний посібник / Я. П. Шумелда. — 2-ге вид, розширене. — К. : Міжнародна агенція «Бізон», 2007. — 384 с.

7. Стратегічне управління страховою компанією : кол. моногр. / [В. М. Фурман, О. Ф. Філоньок, М. П. Ніколенко та ін.] ; наук. ред. та кер. кол. авт. д-р екон. наук В. М. Фурман. — К. : КНЕУ, 2008. — 440 с.

8. Гаманкова О. О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика : монографія / О. О. Гаманкова. — К. : КНЕУ, 2009. — 283 с.

9. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Баланс» : затверджено наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0396-99>.